

Mihail Sergheevici Gorbaciov s-a născut la 2 martie 1931, lângă Stavropol, Caucazul de Nord (URSS). În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, a trăit vremurile grele ale ocupației germane, după ce, pe 2 august 1942, armatele naziste au cucerit Stavropolul.

În 1950, a început cursurile Universității din Moscova. În 1953, s-a căsătorit cu Raisa Maximovna Titarenko. După absolvirea facultății, Gorbaciov a lucrat o scurtă perioadă în procuratură, după care s-a transferat în Komsomol. În 1966, a absolvit și cursurile Institutului Agronomic.

Carierea sa a avut o evoluție ascendentă, devenind unul dintre cei mai tineri șefi regionali de partid din URSS. Pozițiile pe care le-a ocupat în organele superioare de conducere ale partidului i-au creat noi posibilități de călătorie în străinătate, care aveau să-i schimbe în mod profund vizionarea politică și socială. La vîrstă de 54 de ani, în 1985, Gorbaciov a fost ales secretar general al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice.

A fost conducătorul Uniunii Sovietice din 1985 până în 1991. Încercările sale de reformă au dus la încheierea Războiului Rece, la încetarea monopolului politic al Partidului Comunist și la prăbușirea Uniunii Sovietice. A primit Premiul Nobel pentru Pace în 1990.

Gorbaciov a publicat mai multe volume: *Perestroika. A doua revoluție rusă* (1987); *Poporul are nevoie de tot adevărul* (1990); *Lovitura de stat* (1991); *Destrămarea Uniunii Sovietice* (1992); *Con vorbiri la vîrf, protocoale secrete din timpul meu* (1993). Este, de asemenea, autorul a două cărți de memorii: *Memorii* (1994) și *Amintiri. Viața mea înainte și după perestroika* (2013).

MIHAIL GORBACIOV

AMINTIRI

VIAȚA MEA ÎNAINTE ȘI DUPĂ PERESTROIKA

Traducere din limba rusă de Justina Bandol
Prefață de Adrian Cioroianu

CUPRINS

Prefață de Adrian Cioroianu	
<i>Un lider istoric la ora dialogului cu sine</i>	7
Prolog	17
I. Universitățile mele	
Capitolul 1	27
Capitolul 2	81
Capitolul 3	140
Capitolul 4	188
II. Drumul către vârf	
Capitolul 5	213
Capitolul 6	260
Capitolul 7	272
Capitolul 8	301
Capitolul 9	322
Capitolul 10	367
Capitolul 11	455
III. Cum s-a făcut perestroika	
Capitolul 12	481

Capitolul 13	523
Capitolul 14	552
Respect pentru băineț și cărți	
Capitolul 15	599
Epilog	686
Anexe	688
Indice de nume	736

Capitolul 1

Locul meu natal

Din cei 80 de ani ai vieții mele, 42 i-am petrecut în ținutul Stavropol, iar pe ceilalți – în Moscova. Stavropolul, regiune de la poalele Caucazului, se află la intersecția multor civilizații, culturi și religii. Istoria lui diversă mi-a stârnit întotdeauna interesul.

Pe măsură ce statul rus se consolida, popoarele din Caucaz au început să caute tot mai des în raporturile cu el protecție în fața a tot felul de cuceritori. În august 1555, trimisul lui Ivan cel Groaznic în Caucazul de Nord, Andrei Șcepetov, se întorcea la Moscova împreună cu câțiva trimiși ai prinților adighiei¹. Ivan anunță atunci că principatul din Piatigorsk declarase supunere veșnică Rusiei². Apoi a început edificarea liniilor de apărare la granițele rusești. În timpul Ecaterinei a II-a a fost inițiată construcția liniei întărite de hotar Azov–Mozdok,

¹ Adighiei sunt o populație din Caucazul de Vest, înrudită îndeaproape cu cerchezi. Întrețin timp de multe secole relații comerciale și politice cu Rusia, până când devin, în urma Războaielor din Caucaz din prima jumătate a secolului al XIX-lea, parte a imperiului țarist și apoi a URSS. Azi populează în special regiunea autonomă Adighaea din Rusia. (n.tr.)

² Ivan cel Groaznic s-a căsătorit în 1561 cu o prințesă adighée din Piatigorsk. (n.tr.)

formată din șapte cetăți. Printre acestea s-a aflat și Stavropolul.¹⁴ Primii lui străjeri au fost cazaci și hoperi (proveniți din gubernia Voronej) și grenadieri regimenterului Vladimir (de obârșie din gubernia Vladimir).

Apoi, una după alta, au luat ființă localitățile căzăcesti. În Sud fugeau mulți țărani, ca să scape de șerbie. Mai târziu au început să fie trimiși acolo cu de-a sila.

Predecesoarea ținutului Stavropol pe care am ajuns să-l conduc a fost gubernia Stavropol, o unitate administrativă relativ Tânără a Imperiului Rus. Statutul de gubernie l-a primit în 1848, când i s-a stabilit și capitala la Stavropol, oraș amplasat în punctul cel mai înalt al acestui teritoriu care este în general de câmpie, de stepă (are circa 450 de kilometri în lungime și circa 200, în lățime). De Caucazul propriu-zis gubernia era separată prin pământurile cazacilor așezăți pe valea râului Terek și, în sud-vest, prin pământurile cazacilor proveniți din regiunea Kuban din Ucraina, mutați în Caucazul de Nord de către Ecaterina a II-a. La sud-vest de Stavropol se afla teritoriul rezervat armatei cauzacilor de pe Don, iar la nord-est, gubernia Astrahan.

Stavropolul se întinde la poalele Caucazului, la granița dintre Europa și Asia. 14% din teritoriu, în zona de est – la hotarul cu Cecenia –, este acoperit de întinderi de nisip, 31% este stepă uscată, iar restul îl reprezintă pământurile fertile, bogate în castanoziom și cernoziom.

Iernile sunt aspre. Deseori temperatura scade la -20, chiar -30 de grade. Dar problema cea mai mare a regiunii sunt vânturile uscate și furtunile de praf din anii secetoși. Statisticile îmi confirmă spusele: în ultima sută de ani aceste fenomene s-au repetat frecvent.

De pomină a rămas viscolul din aprilie 1898, care a omorât mai bine de 200 000 de vite. Furtunile de praf din primăvara lui 1948 au răscolit cu totul stratul superficial al solului, iar în anii 1975–1976 (în perioada activității mele ca prim-secretar al Comitetului Regional Stavropol al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice) am avut parte de o secetă cumpălită.

La începutul secolului XX, înainte de Revoluție, în gubernie trăiau aproximativ un milion de oameni. Majoritatea erau ruși (ruși mari, cum se numeau pe atunci în mod oficial), o treime erau ucraineni (ruși mici, conform denumirii oficiale), apoi veneau nohaii, turkmenii, calmucii, armenii, georgienii, grecii, estonii, evreii, polonezii. Nemții trăiau separat, în ferme întinse și bogate, în stepă. Existau și gospodării rusești bogate. Una dintre ele, cunoscută pe atunci în tot ținutul, aparținea, de pildă, familiei din care ulterior a provenit scriitorul A.I. Soljenițin. Aproximativ 40% din suprafața guberniei era ținutul populațiilor nomade – în general nohai, turkmeni și calmuci. Muntenii din Caucazul de Nord (karaceaevii, cerchezii și abazinii) au intrat în componența populației locale abia în perioada sovietică.

În gubernie existau două orașe mai mari (în Stavropol, în ajunul Revoluției trăiau puțin peste 40 000 de oameni), 130 de localități, dintre care zece orașele (cu o populație sub 15 000 de locuitori fiecare), 11 gări, nouă oficii de poștă și telegraf, 21 de birouri poștale. Erau înregistrați 22 de medici militari în garnizoanele din orașe și tot atâta doctori cu drept de liberă practică; existau și câteva mici spitale rurale cu câte cinci paturi. Funcționau cinci unități de învățământ liceal, cu 313 elevi, și, în orașul Stavropol, trei librării.

Economia guberniei era dominată de agricultură – se cultivau plante, se creșteau vite și oi. Produsele agricole erau „exportate“ la Petersburg, Moscova, Paris.

Industria cuprindea fabrici de făină, de ceară (și de lumânări), de ulei, de vin, de pielărie, de cărămidă – într-un cuvânt, o industrie tipică pentru o gubernie agrară, ai cărei locuitori trăiau în majoritate la sate.

Structura populației era caracteristică pentru provincia rusească de pe vremuri: veneau mai întâi aristocrații, destul de numeroși, apoi marii latifundiari, clericii, negustorii și, în general, comercianții, orășenii (angajați, funcționari publici, proprietari de imobile), tărârâimea, reprezentând aproximativ 90% din populație (care detinea terenuri în medie între două și cinci desease¹), slujitorii de toate felurile (între care mulți argați), plus golârimea fără ocupație.

Aceasta era gubernia Stavropol în ajunul Primului Război Mondial și al Revoluției din 1917.

Istoria ținutului meu natal e plină de evenimente. Despre unele dintre ele circulă legende până în ziua de azi. Cu vremea am aflat că aici au fost exilați 25 dintre ofițerii care participaseră la Răscoala Decembriștilor din 1825². Mulți și-au pierdut viața în nenumăratele ciocniri cu muntenii, pe vremea Războaielor din Caucaz. Printre decembriștii exilați s-a numărat și poetul Aleksandr Odoevski, autorul răspunsului în

¹ Deseatina era o măsură rusească de suprafață, egală cu aproximativ un hectar. (n.tr.)

² Încercare (nereușită) de lovitură de stat, organizată de un grup de aristocrați ruși, majoritatea ofițeri ai gărzii imperiale, care, pe 14 (26, pe stil nou) decembrie 1825 au încercat să împiedice înscăunarea lui Nicolae I, să anuleze autocratia țăru lui și să desființeze iobăgia. (n.tr.)

versuri la *Scrisoarea către decembriști* a lui Pușkin, răspuns din care a rămas celebră expresia „din scânteie va izbucni flacără”¹.

În Piatigorsk, în muzeul dedicat lui Mihail Lermontov, se păstrează jurnalul lui Odoevski. Pe paginile îngălbenești întâlnesci nume de oameni cunoscuți din paginile manualelor școlare. Aici Odoevski s-a împrietenit cu Lermontov, s-a întâlnit cu Ogariov, prietenul lui Herzen. Îmi amintesc că, atunci când citteam în manualul de la școală cum „... decembriștii l-au deschis ochii lui Herzen“, simteam în cuvintele acestea o legătură vie cu oameni cunoscuți și apropiati mie, care trăiseră aici, în patria mea. Vizitând muzeul, nu o dată am recitat cu emoție versurile lui Ogariov:

*Și-ani mulți de-mi va fi dat să mai trăiesc de-acum,
S-ajung bătrân, gârbov, cu plete-ncăruntite,
Cu-ardoarea tinereții-mi voi aminti oricum
De zilele când toate mi-au răsărit-nainte:*

*Și stepa largă , și-ale crestelor zăpezi,
Al măreției volnice cuprins fără sfârșire,
Prietenia Tânără, cu visuri și nădejdi,
Ce-ntru același tainic crez făgăduia unire.²*

Mă emota mai ales soarta soldaților simpli ai regimentului Cernigov și ai altor regimenter, atrași în

¹ Expresie folosită drept epigraf al revistei *Iskra* (Scânteia), inițiată de Lenin în ilegalitate, în Germania (n.tr.)

² Traducere de Justina Bandol (n.red.)

complot de către Societatea Slavilor Uniți¹. Prin senințat tribunalului militar din Beloțerkovsk, fuseseră trimiși în ținutul Stavropol. În 75 de zile, șase companii ale regimentului Cernigov au parcurs în mars mai bine de 1 200 de verste². Înaintând prin stepele din bazinul râului Sal și din ținutul Stavropol, au trecut și prin satul Letnițkoe, în a cărui biserică am fost și eu botezat în 1931. Soldații regimentului Cernigov au trecut și prin Medvejie, astăzi Krasnogvardeiskoe, centru raional. Iar exact între Letnițki și Medvejie se află satul meu natal, Privolnoe. (Că veni vorba, după Revoluția din 1917, persecutarea religiei a dus la distrugerea multor biserici. De aceea eu am fost botezat în satul vecin. Bisericile din Privolnoe fuseseră deja dărâmate la vremea respectivă.)

Chiar în centrul Stavropolului se păstrează și astăzi ruinele vechii cetăți. Nu departe de ea a rezistat multă vreme o clădire nearăoașă și subredă cu un singur nivel, în care se aflau cândva birourile garnizoanei militare. Aici au fost Pușkin și Lermontov. Din nefericire, reconstrucția orașului a însemnat și dărâmarea acestui imobil și a vechii piețe, care au făcut loc pieței centrale și unui întreg complex de clădiri moderne.

Asemenea unui râu care, după revărsarea din primăvară, lasă pe mal ochiuri de apă mai mici sau mai mari (la noi ele se numeau „udeli“), la fel și mutările și

¹ Una dintre societățile decembriștilor. Regimentul Cernigov a fost cel care s-a răsculat primul în decembrie 1825 și a suferit cele mai multe pedepse după înăbușirea revoltei. (n.tr.)

² Versta era o măsură de lungime egală cu aproximativ un kilometru. (n.tr.)

migrațiile popoarelor care au trecut pe teritoriul ținutului au lăsat în stepă și în zona deluroasă din Stavropol o mulțime de urme. Dacă mergi pe drumurile locale, în afara denumirilor rusești obișnuite – Moskovskoe, Kurskaia, Voronțovo-Aleksandrovskoe –, una-două dai peste Antusta, Gealga, Tahta – nume cu rădăcini mongole –, în timp ce Acikulak sau Arzghir sunt mai degrabă de sorginte turcică.

Un asemenea amestec de etnii pe un teritoriu compact, o asemenea întrepătrundere de limbi, de culturi, de religii caracterizează puține regiuni din lume. În Stavropol, pe vremea mea, pe lângă rușii care alcătuiau 83% din populație, locuiau karaceaevi, cerchezi, abazini, nogai, osetini, greci, armeni, turkmeni... nici nu-i poți enumera pe toți. Si fiecare etnie însemna nu numai o limbă, ci și datini, moravuri și port popular propriu, chiar și construcții specifice și o împărțire anume a încăperilor din casă și a gospodăriei. Astăzi înfățișarea localităților s-a schimbat mult, s-a standarizat, aş zice eu. Dar, la începutul secolului XX, puteai încă întâlni în ținutul Stavropol un aul tipic caucazian al locuitorilor de la munte, cu aşa-numitele *saklia*¹ și cu ziduri construite din piatră, iar alături, o staniță căzăicească sau un sat rusesc cu cocioabe din chirpici cu acoperișuri de paie sau de stuf. Si obligatoriu fiecare avea un gard, împălit din crengi de copac Tânăr (la vremea mea și eu le făceam destul de bine, tot aşa cum mă pricepeam să acopăr acoperișul cu paie și știam ce fel de mortar să torn peste ele ca să nu le fure păsările).

¹ Locuințe dispuse în terasă, cu acoperiș plat, specifice satelor caucaziene (n.tr.)

Locuitorii ținuturilor noastre sunt comunicativi și înclinați spre compromisuri, pentru că, în Caucazul de Nord, înțelegerea între oamenii de diferite naționalități a fost principala condiție a supraviețuirii. Viața într-un mediu multinațional, multilingvistic i-a deprins cu toleranță, cu o atitudine respectuoasă unul față de altul. A-l supără pe un muntean, a-l jigni echivala cu a căruia face dușman de moarte. A arăta respect față de demnitatea și obiceiurile lui însemna a căpătat un prieten credincios. Eu am avut o mulțime de astfel de prieteni, pentru că, încă din vremurile Stavropolului, fără să cunoasc cuvinte prea sofisticate, înțelegeam treptat că numai toleranța și înțelegerea pot să asigure pacea între oameni.

Acolo, în Caucaz, am ascultat odată o povestire cu tâlc și apoi, într-un cerc de cunoscuții, am relatat-o prietenilor mei munteni: munteanul nu poate trăi fără oaspeți, la fel cum nu poate trăi fără aer. Dar, dacă oaspetele se lungește prea mult, munteanul se sufocă. Conlocutorii mei n-au fost de acord:

– Nu-i adevărat.

Și totuși eu cred că aici se ascunde o sămânță de adevară – în toate e nevoie de simțul măsurii!

Aici, în „mica“ mea patrie, am luat eu primele lecții de educație cosmopolită. Nu teoretice, ci izvorâtele din rânduielile fundamentale ale vietii de zi cu zi în Caucazul de Nord. Nu departe unii de alții, ba uneori chiar în același sat, aul, staniță ori cătun locuiesc oameni de diferite naționalități, își păstrează cultura și tradițiile, dar în același timp se ajută unul pe altul, se vizitează, găsesc un limbaj comun, muncesc împreună.

Când am devenit președinte al URSS și m-am confruntat cu problemele legate de structura multinațională a țării, am știut la ce se refereau. Aici, în cultura spirituală a Caucazului de Nord, văd izvorul proprietății mele înclinații de a găsi un compromis în situațiile de conflict. Și asta nu dintr-o slăbiciune de caracter, cum cred unii. Altele mai treacă-meargă, dar răzvrătiți la noi, în Caucazul de Nord, erau destui! Nu degeaba anume pe aceste meleaguri și-au adunat oastea și și-au început expedițiile conducătorii multor mișcări cu adevărat populare: Kondratii Bulavin, Ignat Nekrasov, Stepan Razin, Emelian Pugaciiov¹. Legenda spune că și cuceritorul Sibiriei, Ermak, se trăgea tot din ținuturile noastre...

Invaziile nenumărate ale cuceritorilor în vremurile de demult, lungile războaie din Caucaz în trecutul recent au costat această regiune o mulțime de vieți. O teribilă dără însângerată a lăsat pe aici și Războiul Civil din veacul anterior.

Puterea sovietică a venit în ținutul Stavropol dincolo de Rostov. Zona în care se află satul meu natal a fost printre primele pe această traекторie și pe teritoriul raionului meu s-au format primele detașamente ale Armatei Roșii. E cunoscut salutul adresat de Vladimir Lenin „frontului din Medvejie“.

Puterea sovietică a fost proclamată în ținutul Stavropol pe 1 ianuarie 1918. Au luat naștere republica sovietică și Comisariatul Poporului. O jumătate de milion de țărani au primit pământ. Au fost introduse ziua de muncă de opt ore și controlul muncitoresc al producției, învățământul în școli a devenit gratuit. Dar, deja în

¹ Conducătorii unor răzmerițe ale cazaclilor de pe Don în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea (n.tr.)

martie, în Medvejie se purtau lupte cu detașamentele de ofițeri ale generalului Kornilov, iar în aprilie, cu Armata Voluntarilor condusă de generalul Alekseev¹. În iulie 1918, împreună cu Republicile Kubano-Cernomorskaia și Terskaia, Republica Stavropol a intrat în componentă Republicii Sovietice a Caucazului de Nord, care a rezisitat până în ianuarie 1919. După aceea puterea a fost preluată de generalii albi Denikin și Škuro.

Luptele din Caucazul de Nord au devenit tot mai încrâncenate. O parte dintre cazaci, ca și populația necăzăceașcă din teritoriile cazacilor, au intrat în Armata Roșie. În a doua jumătate a anului 1918, pe Frontul Sudic activau 14 regimenter roșii de cazaci, din care s-au format apoi brigăzi și armate de cavalerie. Veteranii din regiunea noastră susțineau că, în faimoasa Armată Întâi de Cavalerie, comandată de Budionnîi și de Voroșilov², aproape 40% din efectiv

¹ Armata Voluntarilor a fost Armata Albă activă pe Frontul de Sud în Războiul Civil rus, condusă, inițial, de Alekseev și Kornilov, apoi, după moartea lui Kornilov, de Alekseev și Denikin. Întrucât a inclus la început foarte mulți ofițeri, fiind astfel foarte eficientă, a rezistat cu eroism Armatei Roșii, pe care a și înfrânt-o de câteva ori, în ciuda diferenței uriașe de efectiv în favoarea roșilor. Din a doua jumătate a anului 1918 și-a întărit mult rândurile cu cazacii de pe Kuban, iar din 1919, din cauza pierderilor omenești masive și a completării efectivului în general cu tăranii mobilizați și prizonieri luati din Armata Roșie, a început să-și piardă din eficacitate. (n.tr.)

² Armata Întâi de Cavalerie a fost o unitate operativă a Armatei Roșii pe Frontul de Sud, care a jucat un rol hotărător în înfrângerea albilor. În februarie-martie 1920, în bătălia de la Egorlik, în Caucazul de Nord, cea mai aspiră din tîrziu Războiul Civil rus, ea a zdrobit cavaleria cazacă a Armatei Albe, moment după care trupele albe au început să piardă teren pe toate fronturile. (n.tr.)

erau locuitorii din ținutul Stavropol. Dar o altă parte – substanțială – a cazacilor s-a alăturat albilor. Când pe Don s-a stârnit revolta și generalul Krasnov, cu ajutorul trupelor nemțești, a instaurat dictatura militară¹, în jur de 45 000 de cazaci susținători ai puterii sovietice au fost împușcați sau spânzurați. De altfel, nici roșii nu stăteau la discuții și n-au ezitat să aplique cele mai crude măsuri, inclusiv împotriva bătrânilor, femeilor și copiilor. N-am să uit niciodată următorul episod pe care îl povestea generalul Vasili Ivanovici Kniga.

Se sărbătorea cea de a cincizecea aniversare a instaurării puterii sovietice (în 1967). Mulți dintre participanții la Războiul Civil își împărtășeau amintirile, umblau prin orașe și sate. Au avut loc în special multe întâlniri cu elevii, în general cu tineretul. Generalul Kniga – erou al Războiului Civil – a fost rugat să meargă pe meleagurile lui de baștină, în nordul fostei gubernii, unde luptase cândva pentru victoria puterii sovietice. Generalul nu s-a împotrivit, dar a rugat să i se asigure pauza, lucru care a uimit pe toată lumea.

– De ce aveți nevoie de pază, Vasili Ivanovici?

– Îmi trebuie neapărat. În timpul războiului am tăiat acolo un sat întreg.

¹ Generalul Piotr Krasnov (1869–1947) a devenit în 1918 atașmanul căzăcimii de pe Don, asupra căreia a fost investit cu puteri dictatoriale. Dat fiind că, spre deosebire de restul Armatei Albe, a căutat susținerea Germaniei, după înfrângerea acestaia în Primul Război Mondial și-a pierdut puterea și a trebuit să se alăture Armatei Voluntarilor condusă de generalul Denikin. Emigrat în 1920 și opozant activ al statului sovietic, a revenit în Rusia în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, pe post de conducător al trupelor rusești colaboraționiste, dar a fost prinț și spânzurat în 1947. Nu a fost reabilitat până în prezent. (n.tr.)